

Душко Певуља¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику
info@flf.unibl.org

Оригинални научни чланак

УДК 821.163.41.09
COBISS.RS-ID 135074049
DOI 10.7251/VER2101156P

КЊИЖЕВНО ДЈЕЛО ПЕТРА КОЧИЋА У ИНТЕРПРЕТАТИВНИМ ОГЛЕДАЊИМА

Један поглед на рецепцију

Сажетак: У раду се освјетљавају доминантне линије рецепције књижевног опуса Петра Кочића, српског писца и народног трибуна. Посебна пажња посвећена је књижевноисторијској позицији његовог дјела, књижевнокритичкој и естетичкој канонизацији те новим увидима и тумачењима. Кочићево дјело је континуирано бивало предмет пажње различитих истраживача, а интерес за његов књижевни универзум не јењава ни у наше вријеме. То доказују универзални статус и непролазна умјетничка својства његовог обимом невеликог опуса.

Кључне ријечи: Петар Кочић, књижевна историја, књижевна критика, нова тумачења, универзална својства.

1.

У познатом и више² пута навођеном писму које је Петар Кочић из Беча упутио књижевном

¹ duskopevulja@gmail.com

Аутор је редовни професор на Универзитету у Бањој Луци. Бави се теоријом књижевности, компаратистиком, српском књижевношћу и културом. – Напомена ур.

² Рад представља знатно измијењену и проширену верзију предговора *Књизи о Петру Кочићу*, Источно Сарајево, 2021. године. Да би читалац овога рада стекао увид и у књигу о којој је ријеч, преносимо овдје и приређивачеву биљешку на њеном крају: „Књижевно дјело Петра Кочића, иако невелико обимом, континуирано је бивало предмет интересовања читалаца и књижевних тумача. Богата рецепција опуса класика српске приповједне прозе то рјечито потврђује. До 2012. године, на примјер, када је објављена књига Јована Н. Ивановића *Кочићева библиографија*, о овом писцу је написано скоро три хиљаде појединачних радова. И то је само један од видова сагледавања овога дјела. О Кочићу је до данас објављено више од двадесет ауторских књига. Прву монографију о нашем писцу, под насловом *Петар Кочић и његово доба* (1934), написао је Бранко Чубриловић. Посљедњу књигу о Кочићу (2017. године), под насловом *Претварања Петра Кочића*, написао је Станиша Тутњевић, један од пишчевих најмериторнијих тумача.

О Петру Кочићу је до данас публиковано више брошура, које не привлаче пажњу обимом, али заузимају значајно мјесто у историји читања његовог дјела. Посебно је занимљив статус овога писца у српској књижевној периодици. Различитим приликама и поводима, о Кочићу су приређивани часописни темати, а у неколико наврата су посебни бројеви угледних периодика њему посвећивани. Састављено је и неколико пригодних књига о Кочићу, којима се поступком колажирања разноврсних фрагмената његовала успомена на особеног писца, његов живот и књижевни рад. Иако претежно свечарског карактера, без нових открића и увида, ти памјатници свједоче о актуелизацији једног литерарног опуса у свијести различитих читалаца и интерпретатора. Прва књига ове врсте, а коју овдје треба издвојити, јесте *Споменница Петра Кочића* (1928), чији је приређивач знаменити српски историчар Владимир Ђоровић.

Када је ријеч о зборницима радова који тематизују и проблематизују стваралаштво Петра Кочића, они би се могли разврстати у двије групе. Прву чине зборници радова изложени на научним скуповима

критичару Марку Цару, млади писац, са тек објављеном збирком прича под насловом *С џланине и исјод џланине* (1902), умјетникову душу изједначава са осјетљивом биљком која чезне за разумијевањем и подршком, док је потцјењивање обесхрабрује и уништава (Кочић, 2002, стр. 156–157). Знано је из једне топло исписане књижевне успомене под насловом „Први сусрет са Јанком” колико је Кочић, тада ђак четвртог разреда Прве београдске гимназије, тешко примио неповољан суд Јанка Веселиновића о својим стиховима, написаним у ђачким данима у Сарајеву (Кочић, 2002, стр. 247–248). Најзад, на основу свједочења Кочићевих пријатеља из бечких студентских дана, знамо како је студент славистике и будући писац поднио скрупулозно саопштаване, али прилично крупне замјерке Павла Лагарића о својим првеначким приповједачким текстовима. Тешко је процијенити колики је био Лагарићев утицај на Кочићево књижевно формирање, али није упитно да су му сугестије које је од њега добијао биле од знатне користи (Лагарић, 1955, стр. 55–57). Лагарић ће афирмативним текстовима пропатити све три Кочићеве приповједачке збирке истоветног наслова *С џланине и исјод џланине*, а написао је и још неколико текстова о писцу кога је доживљавао као пријатеља, и онда када овај више није био међу живима (Глушац, 1936, стр. 24). Најтеже је Кочић примио изразито негативски приказ своје прве књиге који је у београдском *Колу* објавио уредник овога часописа Данило Живаљевић. Управо га је овај критички осврт, упадљиво немотивисан литерарним и естетским разлозима, подстакао да у поменутом писму Марку Цару напише оне ријечи о осјетљивости умјетникове душе (Певуља, 2017, стр. 19).

посвећеним овоме писцу. До данас су штампане четири такве књиге: *Зборник радова о Петру Кочићу* (1979), *Петар Кочић данас* (2009), *Петар Кочић* (2016) и *Петар Кочић наш савременик* (2018). Разноврсног садржаја, какве су публикације овога типа уопште, зборници са научних скупова углавном доносе радове који се темеље на не увијек плодотворном пресеку истраживачевих интересовања и пишчевих поетичких и умјетничких специфичности, при чему се аутори радова, веома често, у склопу својих преокупација, примарно не баве дјелом датог писца коме су симпозијуми посвећени. Без обзира на речено, зборници са научних конференција продубљују знања о писцима којима су посвећени, чак и онда када се крећу у оквирима онога што је о тим књижевним ствараоцима већ речено, па и више пута поновљено.

У другу групу књига зборничког карактера посвећених Кочићу спадају хрестоматије. До данас су објављене двије такве публикације о овом писцу: *Петар Кочић: човјек, борац, књижевник* (1955), приредио Тодор Крушевац, и *Петар Кочић* (1965), приредио Радмило Димитријевић. Ријеч је о књигама мозаичког карактера које су њихови састављачи, познаваоци Кочићевог дјела, обликовали поступком одабирања фрагмената из пишчевог живота и интерпретације његовог дјела. Услед такве приређивачке концепције, поменуте хрестоматије сјенче Кочићев живот (при чему се нарочито инсистира на свједочанствима савременика) и, из више угла, представљају његов књижевни рад. Као такве, књиге ове врсте, па и ове посвећене нашем писцу, драгоцјене су и занимљиве како за књижевне зналце тако и за шири круг заинтересованих читалаца.

Тематско-проблемски зборник *Петар Кочић у џаралеллама* (2002), приређивача Јована Н. Ивановића, у којем аутор, посредством изабраних радова назначавача доминантне видове рецепције Кочићевог дјела, не може се сврстати ни у једну од двије претходно наведене групе. Овој књизи је по приређивачкој концепцији и примарној замисли најближи наш тематски зборник *Књига о Петру Кочићу*, који предајемо будућим читаоцима и тумачима дјела овога писца.

Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске објавио је, 2019. године, *Књигу Петра Кочића*, у којој су убједињени сви белетристички (литерарни у основном одређењу) текстови овога писца. Тим издањем, његовим садржајем и насловом, потврђено је оно што је у тумачењу и презентовању Кочићевог дјела више пута наглашено, да је суштински ријеч о писцу једне књиге. Насловљавајући три збирке својих приповједака истоветним насловом, *С џланине и исјод џланине*, истакао је то и овај стваралац. *Књига о Петру Кочићу* представља зборник репрезентативних, старијих и новијих, радова о Кочићу, чијим избором и распоредом је приређивач настојао да макар назначи основне видове и путање рецепције дјела класика српске приповједне прозе. Укратко, *Књига Петра Кочића* и *Књига о Петру Кочићу*, од истог приређивача, објављене код истог издавача, представљају комплементарна издања и омогућују увид у пишчево књижевно дјело и видове његовог досадашњег тумачења”.

2.

Животни пут Петра Кочића, као код мало којег другог српског писца, био је обиљежен прогонима, страдањима, ухођењима, хапшењима и робијањима. У интимном животу су га сустизале неимаштина и породичне несреће, од којих је неупоредиво најтежа била смрт сина Слободана. Управо ће ова породична трагедија утицати на прогресију његове болести и ускорити потпуно нервно растројство и скончавање у душевној болници у окупираном Београду 1916. године.

Супротно од свега наведеног, Кочић је као писац био у милости књижевне среће. Већ са првом објављеном приповједачком збирком препознат је као аутентични стваралац, док ће му *Јазавац пред судом* донијети популарност у читавом српском народу. Већ за живота о Кочићу се писало више него што је он сам написао, а он је био човјек једне књиге (Кочић, 2019), једног стваралачког напора, који интензивно није трајао ни читаву деценију.

Све три приповједачке књиге Петра Кочића, под истоветним насловом *С џланине и исјод џланине* (1902, 1904, 1905), критичким написима представио је Јован Скерлић, неприкосновени књижевни арбитар с почетка двадесетог вијека. Нарочито је Скерлићев похвални приказ прве књиге *С џланине и исјод џланине*, објављен у *Српском књижевном власнику*, осоколио младог писца (Глушац, 1936, стр. 25). У Скерлићевим приказима поменутих приповједачких књига, склопљен је „један прилично детаљан и прецизан портрет” (Поповић, 2017, стр. 169) Петра Кочића. Десетак карактеристика Кочићеве приповједачке самосвојности назначиле су, с правом тврди Ранко Поповић, магистралне линије рецепције књижевног дјела овога писца, свакако уз нужно подразумијеване варијације које су пресудно одређене видовима тумачења и компетенцијама потоњих истраживача. Када се обједине наведени Скерлићев критички осврти о Кочићевим књигама, стиче се утисак да је ријеч о јединственој расправи, у којој овај критичар од посебног нерва и несвакидашње концентрације у свакој наредној приповједачкој збирци открива по неко ново својство Кочићевог умјетничког свијета. Највише доприноси афирмацији Петра Кочића, Јован Скерлић ће га као писца канонизовати у својој знаменитој *Историји нове српске књижевности* (у оба издања: из 1912. и 1914. године), у којој ће, у виду *завршне ријечи*, притврдити: „Петар Кочић је један од најоригиналнијих савремених писаца српских. То је уметник који је планину описивао свежијим и јачим бојама но ико пре њега; то је борбен дух и оштар сатиричар каквог нема данас у српској књижевности. Од осталих српских писаца Кочић се одликује чистотом, течношћу и неусиљеношћу свога језика. Он данас пише језиком Његоша и Љубише, свежим, неисцрпним, горштаким језиком, пуним снаге, полета и сликовитости, и у том погледу стоји над свим приповедачима српским” (Скерлић, 2006, стр. 404).

О Кочићевој првој књизи најприје се позитивном оцјеном огласио Марко Цар, до кога је збирка *С џланине и исјод џланине*, младог и њему тада непознатог аутора, готово случајно доспјела. Кочићеве књиге, непосредно по њиховом објављивању, критичким написима поздравља Павле Лагарић, пишчев први критичар и потоњи, нарочито у студентским бечким данима, близак пријатељ. Затим, поред осталих, Бранко Лазаревић, Милан Савић, Владимир Гаћиновић и Јован Дучић. Гаћиновићев текст о Кочићу важни су због тога што нам откривају колико је овај писац утицао на свој нараштај, и то не искључиво својом писаном ријечју. На почетку текста „Петар Кочић као сатиричар”, објављеног у *Народу* 1908. године, Гаћиновић тврди: „По боји своје душе и свога морала, г. Петар Кочић стоји изван редова садашњег књижевног покољења” (Палавистра, 2012, стр. 243). Реченом треба додати и то да је о Кочићевим књигама штампаним за његовог живота, у новинама и књижевним часописима на ширем југословенском простору, објављено више

десетина анонимних приказа и биљежака (Ивановић, 2012, стр. 255–288), што је рјечито свједочанство о интересовању за дјела овога аутора.

3.

Четврта деценија двадесетог вијека важно је раздобље у историји рецепције књижевног дјела Петра Кочића. Једновремено се у овом периоду успоставља слика о Кочићу као народном трибуну, борцу за национална и социјална права свога народа. Иако се у његовом дјелу литерарно и национално ангажовано преплићу, пренаглашавање овога другог, а што се неријетко истицало у текстовима о Кочићу, ријетко је засјењивало највиша умјетничка својства његовог литерарног свијета. У обимној литератури о Кочићу примјетна је заступљеност позитивистичког приступа, чија је примјена резултирала интензивним интересовањем за пишчеву биографију, социјални и политички контекст његовог времена.

У Београду су, у редакцији Зоре Видовић, 1932. године, штампана *Целокупна дела* Петра Кочића у два тома. Бранко Чубриловић, двије године доцније, објављује монографију под насловом *Петар Кочић и његово доба* (Чубриловић, 2016), прву књигу посвећену овоме ствараоцу. Најзад, 1936. године, поводом обиљежавања двадесетогодишњице пишчеве смрти, новопокренути бањалучки *Развишак*³ и сарајевски *Преглед* по једну свеску посвећују Кочићу (Певуља, 2017, стр. 8–9).

У наредним деценијама, више серијских публикација је по једну своју свеску, или само један тематски дио, посветило дјелу Петра Кочића. До данас је о њему објављено више од двадесет књига (монографија и збирки текстова), више од десет књига зборничког карактера те неколико брошура невеликог обима. Када је ријеч о старијим књигама – да њих овдје посебно означимо – посвећеним Кочићу, издваја се поменута књига Бранка Чубриловића, којој припада почаст првине, с тим да треба напоменути да је у овом дјелу садржана до данас најпотпунија и најразвиднија политичка биографија крајишког народног трибуна. Њој треба придружити и двије монографије истоветног наслова: *Петар Кочић* (1951) Тодора Крушевца и *Петар Кочић* (1990) Миодрага М. Вулина, те збирку чланака Драгољуба Влатковића *Кочић између сциле и сцене* (1997). У новије вријеме, вриједношћу и иновативношћу приступа издвајају се двије књиге: *Свијет и прича Петра Кочића* (2005) Горана Максимовића и *Претварање Петра Кочића* (2017) Станише Тутњевића.

О Кочићу су писали бројни српски и југословенски истраживачи разноврсних усмјерења и критичари различитих предилекција. Више њих је у свом приступу обједињавало интерпретативни и текстолошки приступ, приређујући сабрана или изабрана дјела Петра Кочића. За Кочића као писца континуирано су постојала и данас постоје читалачка интересовања, не само зато што је ријеч о школском и лектирном писцу. Судбину писца Петра Кочића треба посматрати у сталном преплету читалачке и истраживачке радозналости, а ваља констатовати да су се проучаваоци Кочићевог дјела континуирано враћали овоме писцу, да им је истраживачки било изазовно и подстицајно, вишеслојно и вишезначно дјело овога књижевног ствараоца⁴. Обликујући књигу својих радова о Кочићу, Станиша Тутњевић

³ Првог јануара 1935. године у Бањалуци, Бранко Чубриловић и Јован Зубовић објавили су први број обновљеног *Развишка*, наглашавајући у уводнику да настављају издавачку линију коју је у шест бројева *Развишка* (1910) зацртао Петар Кочић.

⁴ Поред аутора чији текстови су уврштени у ову књигу, и оних које цитирамо и на које се позивамо, о Кочићу су, поред осталих, компетентно писали: Васо Глушац, Милан Будимир, Коста Милутиновић, Перо Слијепчевић, Милан Богдановић, Драгољуб Влатковић, Радмило Димитријевић, Велибор Глигорић, Мирослав Егерић, Душан Иванић, Димитрије Вученов, Предраг Протић, Мидхат Бегвић и бројни други.

биљежи: „Кочићем сам [...] био опсједнут и интензивно се бавио његовим дјелом практично педесет година” (Тутњевић, 2017, стр. 234).

4.

Тешко је одредити доминантне путање рецепције књижевног дјела Петра Кочића, као што није једноставно испитати ни побочне рукавце тих путања, јер је, понављамо, ријеч о опусу који је интензивно предмет критичарске пажње. Од првих оцјена Кочићеве приповједачке умјетности (Скерлићевих и Лагарићевих) до данас, у средишту аналитичке пажње издвајана су следећа проблемска чворишта: приповједачки језик, регионална (завичајна) обиљежја наративног свијета, оригиналност у креирању књижевних јунака (махом рађених према живим узорцима!), изражена социјална димензија, опсједнутост причом и, посредством ње, призивањем различитих слојева фолклорног наслеђа, преплитање реалистичког са имагинативним свјетовима *помјерене реалности*, присуство сатире и хумора као препознатљивих смјехотворних обиљежја, утицај природне амбијентације на обликовање умјетничке слике свијета, саоднос литературе и пишчевог живота итд. Сагласна у истицању умјетничке вриједности Кочићевог дјела, критика на назначене комплексе није увијек истоветно гледала, па је у појединим случајевима само друкчије саопштавала у основи истоветна гледишта.

На примјер, наглашавање специфичности Кочићевог језика, за који је Скерлић устврдио да представља извор живе воде „који није пресушио”, затим „да покрајински говори наши садрже неисцрпно благо снажних и сликовитих речи, живописних израза, ванредно лепу конструкцију реченица, кристалну чистоту, једну праву горску лепоту” (Скерлић, 2000, стр. 141), врхуни у надахнутој опсервацији Исидоре Секулић, која пише да тај језик „погађа читаоца кроз свих његових пет чула”.

Посебно је интересантно разматрање књижевноисторијског статуса и поетичких обиљежја Кочићевог дјела, које настаје у првој деценији двадесетог вијека, десетљећу динамичних промјена. Кочићеве ране приповијетке, према мишљењу Бранка Милановића, могу се по неким важним својствима довести у везу са ствараоцима из епохе реализма, Глишићем, Лазаревићем, Матавуљем и Сремцем, као и са Стефаном Митровим Љубишом (хумористички видови епске депатетизације). Овим тачним уочавањем литерарних аналогја не негирају се разлике које постоје међу овим ствараоцима. Док Лазаревић и Матавуљ у својим дјелима, у коначном разрјешењу, мире супротности, Кочић их „оцртава у силовитим сударима непремостивих разлика” (Милановић, 1979, стр. 141). Милановић сматра да се једна линија Кочићевог стваралачког проседеа може довести у везу са појединим слојевима Андрићевог дјела те са раним Ђопићевим књигама. Када је ријеч о Кочићевом књижевноисторијском статусу, онда је кључно питање његовог односа према реалистичком залеђу. Иако се дјело овог писца наслања на традицију српског реализма, једним важним рукавцем произилази из ње, оно садржи, примјећује Предраг Палавестра, и важне значајке модернистичке поетике, која се најпотпуније исказује посредством два темељна мотива те стилске формације: мотивом борбе и мотивом слободе. Кочићеву неоспориву везу са модернистичком поетиком Палавестра види и у *ангажованости његове књижевне ријечи* те у *борбеном реализму*. У најпрецизнијем поетичком одређењу, Палавестра сматра Кочића обновеитељем реалистичке поетике, али која је видно прожета наведеним модернистичким својствима (Палавестра, 2013, стр. 258–263).

Славко Леовац наглашава да је Кочић својим читавим дјелом „сажео на иманентан начин развој српског реализма” (Леовац, 1978, стр. 417), док Бранко Лазаревић, супротно Палавистри и Леовцу, сматра да се Кочић веома брзо „отреса шаблона књижевне традиције” и обликује самосталан стваралачки пут, да се непрестано, из књиге у књигу, развијао, *јер је имао шта да развије*.

Разрјешење односа према природи, као и разумијевање функције колоритне природне амбијентације, у најтјешњој су вези са суштином Кочићеве приповједачке естетике. „Мистична везаност за природу завичаја прожима цело Кочићево дело”, констатује Јован Деретић (2006, стр. 992). Међуоднос човјека и природе важна је компонента Кочићевог умјетничког универзума, што је инвентивно, поред других тумача, уочио и Предраг Лазаревић: „Та лирска комуникација са природом има и обрнути смер. Можда је код Кочића чак чешћи реципрочни утицај природе на човека. Он се не задовољава само трансформацијом пејзажа у песничку слику, битну говорну јединицу поезије, него бележи она нејасна, разуму недокучива осећања и стања изазвана деловањем природе на човека” (Лазаревић, 2013, стр. 41).

Ако бисмо издвајали мјеста интерпретативних спорења унутар рецепције Кочићевог дјела, онда би се ваљало овдје задржати макар на два таква размимоилажења. Једно се тиче Кочићевог *књижевног национализма*, за који је Бранко Лазаревић тврдио да негативно утиче на укупну вриједност Кочићевог дјела. Лазаревић сматра да се Кочић непрестано кретао на граници између патриотизма и умјетности⁵. Онда када је вјешто меандрирао на тој оштрици или пак нагињао ка умјетности, исписивао је своја највреднија књижевна остварења. Када је превагнуо патриотизам, што је по Лазаревићу случај са Кочићевом књигом *Јауци са Змијања*, висока умјетничка обрада устукнула је пред тенденцијом. Садржај дјела није развијен, нити умјетнички уобличен, већ је дат као *материјал*, скоро необрађено градиво. Кочићево нагињање од књижевности ка патриотизму означило је, каже аутор *Импresiја из књижевности*, још једно кретање: од оптимизма и животног витализма ка песимизму (Лазаревић, 2003, стр. 69–70). С друге стране, Јован Кршић, мериторни Кочићев тумач између два свјетска рата, сматрао је Кочићеву сатиру књижевнијом од Домановићеве, а аутора *Јазавца пред судом* писцем који је „успио да социјални проблем постави као књижевну тему” (Кршић, 2012, стр. 145).

Друго размимоилажење тиче се статуса драмских сегмената у Кочићевом опусу, а прије свега у дјелима *Јазавца пред судом* и *Суданија*. Исидора Секулић у своме тексту о Кочићу из 1935. године додаје: „Кочић није био сатиричар иако је био духовит. Он је био огорчен више с болом него с гневом. Човек с култом бола и етиком и естетиком бола, није заправо сатиричар” (Секулић, 2002. стр. 365). Сматрајући монологе Давида Штрпца епски опширним, она у истом тексту наглашава: „Кочић није био драмски писац”. На Кочићеву

⁵ С тим у вези овдје би било корисно прокоментарисати и једно запажање Иве Андрића из његовог изванредног текста „Земља, људи и језик код Петра Кочића”. Показујући дубоко разумијевање живота и дјела Петра Кочића, Андрић сматра да је писац *Јазавца пред судом* био „od onih pisaca čija egzistencija nije posvećena književnosti, nego su književnost i cela egzistencija stavljene u službu života i određenih životnih potreba”. Андрић с правом тврди да је Кочићево дјело засновано на *уској платформи*. „što ga je vuklo ispod njegovog dara i njegove mere”, пропуштајући да примијети да је та завичајна везаност у тијесној вези са преплитањем пишевог живота и егзистенције, коју управо Андрић, видјели смо, луцидно формулише (Andrić, 1976, стр. 164–165). Упркос регионалној условљености, Кочићева слика свијета није завичајно локализована, већ је упадљиво универзално обременена. Посредством легенди и предања, бројних говорних форми своје умјетничке ријечи, Кочић знатно продубљује свој приповједачки простор, у временском не у географском смислу, а затим га семантички употпуњује морфолошким чиниоцима који се заснивају на измаштаним свјетовима (причања Симеуна Ђака, претварања Давида Штрпца).

естетику и драмски карактер његовог *Јазавца пред судом* сасвим другачије је гледао Предраг Лазаревић. Дискретно опонирајући Исидори Секулић, о чијем тексту посвећеном Кочићу се изразито похвално изјашњава, Лазаревић сматра да је Кочић био писац са култом слободе, док је бол био само његова, социјално условљена, пратећа манифестација. Кочић у *Јазавцу пред судом*, према Лазаревићу, није политичко подређивао умјетничком, док лик главног протагонисте његове једночинке „пружа огромне могућности глумцу за глумачке креације, јер је театарски лик” (Лазаревић, 2013, стр. 43). Изненађујуће је што Исидора Секулић, помни тумач књижевности, није уочила колико је Давид Штрбац у драмској поставци текста, макар до краја и неизведеној према законитостима овога жанра, живљи, надмоћнији у односу на све друге на сцени, који постају пуки статисти. Својим гестовима и ријечима, увиђа Никола Кољевић, Давид Штрбац најављује нову димензију националног бића, знатно прилагодљивију историјским неприликама: „Опчињен тим здрављем духа и смеха, могућим бар на маргини мукотрпног живљења, Кочић је у *Јазавцу* ликове суца, писарчића и доктора обезличио и подредио Давиду. Они су заправо само декор и статисти маштовите бурлеске коју Давид режира и води. Овим поступком, драма је можда жртвована драмској освети а дијалог и радња монолошкој драматизацији једнога лика. Али нам је зато Кочић дао Давида Штрпца, његов дух у искричавим тренуцима озарености и духовног смеха из пуних груди. А то није ни мало ни безначајно” (Кољевић, 1966, стр. 259–260).

5.

На који начин смо обликовали тематски зборник *Књига о Петру Кочићу*? Којим критеријумима смо се руководили вршећи селекцију текстова о Кочићу, из корпуса који броји скоро три хиљаде библиографских јединица? На који начин смо настојали да реализујемо замисао о зборнику који ће се разликовати од претходних састављених о писцу *Суданије*? Прилика је, али и ред, да се одговори на ова питања и тиме оправда једна оваква књига.

Статус једног писца у оквирима националне књижевности одређује се у књижевно-историјским синтезама у којима се представља дата књижевност. У књигама овог карактера потврђују се магистралне путање, канонизују писци и дјела, диференцира главно од споредног. Оне пресудно одређују и књижевноисторијску свијест једнога народа, што не значи да су платформе на којима почивају увијек неупитне а пореци које успостављају праведни, неподложни провјерама и реинтерпретацијама. Због свега наведеног, прво поглавље ове књиге смо насловили „Књижевноисторијски статус” и у њега уврстили текстове из утицајних књижевноисторијских синтеза и прегледа, чији аутори су Јован Скерлић, Славко Леовац, Јован Деретић и Предраг Палавестра.

У поглавље под насловом „Књижевнокритичка и естетска канонизација” уврстили смо текстове Јована Дучића, Бранка Лазаревића, Исидоре Секулић, Јована Кршића и Иве Андрића. Ријеч је о текстовима који имају посебан статус у рецепцији књижевног дјела Петра Кочића и који су у литератури о њему најчешће цитирани. Препознати у вријеме првог објављивања, радови наведених аутора често су прештампавани и без остатка високо вредновани. И онда када призивају опонирања и критичке диспуте, побројани текстови угледних српских стваралаца представљају вриједне прилоге *књижевних разговора* са аутором *Јазавца пред судом*, при чему готово сви имају шири културолошки карактер.

Увјерени смо да радови научног карактера, укључени у поглавље „Видови тумачења” представљају најважније путање у тумачењу Кочићевог живота и рада, као и да својим домашајима репрезентују те путање. Аутори радова из овог поглавља *Књиге о Кочићу* су мериторни, вишедеценијски тумачи те приређивачи Кочићевог дјела.

Док год за једно дјело постоји читалачки интерес, а за Кочића је то данас неупитно, оно представља изазов и за тумаче, и у оним случајевима када се ради о опусима који су били предмет учесталих интерпретативних сагледавања. У завршном поглављу *Књиже о Петру Кочићу*, под насловом „Ка новим тумачењима”, уврштени су радови који представљају значајан допринос рецепцији дјела овога писца, али који и Кочићева поједина становишта актуелизују у савременом тренутку. Давор Миличевић и Ранко Поповић у својим прилозима тежиште стављају на циклус прича о Симеуну Ђаку, једном од најупечатљивијих јунака Кочићевог приповједачког свијета. Миличевић показује колико је у ужем наративном схватању Кочић вјешто обликовао и значењски обременио свој приповједачки циклус. Треба нагласити да из наратолошке перспективе, из које је Кочићево дјело занимљиво и привлачно, оно практично није сагледавано. Миличевићев текст може бити, према томе, и драгоцјен путоказ за слична разматрања читавог приповједачког опуса нашег писца. Ранко Поповић освјетљава различите фолклорне облике народног памћења уплетене у циклус прича о Симеуну Ђаку и истиче опсједнутост причом и причањем која је у најдубљем и најелементарнијем бићу тога свијета⁶. Иако су често истицани сатирични и хумористички елементи Кочићевог дјела, они нису били предмет темељитог испитивања и систематизовања. Детаљно је то учињено у студији Горана Максимовића „Смијех Петра Кочића”, у којој су издвојени, описани и типологизовани видови комичног онеобичавања код Кочића, а потом детаљно анализирана њихова естетска функција.

Актуелност писца Петра Кочића не заснива се искључиво на високим умјетничким својствима његовог књижевног дјела, о којима бираним ријечима и тачним квалификацијама пише Стојан Ђорђић. Бројне подударности између Кочићевог и нашег времена, првих деценија двадесетог и првих деценија двадесет и првог вијека, умногоме доприносе занимањима за његово дјело. Милош Ковачевић указује на значај Кочићеве борбе за идентитет и чистоту српског језика, који је изложен истоветним процесима разградње, прије стотину година као и у актуелном моменту. У времену када је у научној и јавној свијести код српског народа у Босни и Херцеговини постало помодно одрицање од свих видова босанског културног наслеђа и на њима утемељених специфичних идентитетских ознака, Станиша Тутњевић у својој расправи „Петар Кочић као *добри Бошњанин*”, са бројним упориштима у пишчевим литерарним и нелитерарним текстовима (међу којима су узети у обзир и посланички говори), успоставља драгоцјен баланс између регионалног и националног, између *српског национализма* и *босанског патриошизма*, категорија које се код Петра Кочића не искључују, већ хармонично подупиру. Одррицање од компоненти регионалног идентитета, што је опасан процес у нашем времену, директно је самооспоравање властитих права на земљу чије је културно наслеђе неодвојиви дио интегралне српске културе и свеукупног српског идентитета. Према Тутњевићевим анализама, за разматрање и разумијевање овог сложеног проблема, чије данашње разрешење представља огледни примјер самопорицања и самоодрицања, Кочићева схватања могу бити оријетнир, путовођа и снажан аргумент.

⁶ О томе могу илустративно да посвједоче замјенске ријечи за причање које је Поповић издвојио само у Кочићевом циклусу о Симеуну Ђаку. Те ријечи су: бешједи, дивани, казује, збори, разговара, прича, крпати, бркљачи, брслачи, грокће, толкује, ршуми, сиктерише, бронда, надовезује, гитја, подвикује, дречи, прикричује, моли, преклиње, наздравља, виче, приповиједа, командијера, забрзава, отеже, подврискује, јауче, цвили, запјевава и отпјевава, надодаје, грми, уздише и предише, хукће и одхукује, надгорњава, прегони, удара у страну, цикће, шапће, заплеће, јекће, рида и јадикује (Поповић, 2017, стр. 181–182).

Према нашем мишљењу, тематски зборник *Књига о Петру Кочићу* успоставља равнотежу између разноврсних приступа књижевном дјелу Петра Кочића и репрезентативних радова о њему. По томе се ова књига, тврдо је у то увјерен њен приређивач, знатно разликује од других, концепцијски њој сличних, посвећених овом класику српске књижевности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Andrić, I. (1976). *Umetnik i njegovo delo*. Sarajevo: Svjetlost i dr.
2. Глушац, В. (1936). Петар Кочић и Павле Лагарић. *Развитак*, 11, 24–33.
3. Деретић, Ј. (2011). *Историја српске књижевности*. Зрењанин: Sezam Book.
4. Ивановић, Ј. (2012). *Кочићева библиографија*. Нови Сад: Сајнос
5. Кочић, П. (2002). *Сабрана дјела*, књига 1–4. Бањалука: Бесједа; Београд: Ars Libri.
6. Кољевић, Н. (1966). Духовни тријумф Давида Штрпца. *Пушеви*, 5, 259–262.
7. Кочић, П. (2002). *Сабрана дјела*, књига 1–4. Бањалука: Бесједа; Београд: Ars Libri.
8. Кршић, Ј. (2012). *О српској књижевности у Босни и Херцеговини*. Ђуричковић, Д. (прир.). Бањалука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској.
9. Лагарић, Р. (1955). Како је Petar Коџић научио писати приповетке? У: *Petar Коџић: човек, борац, књижевник*. Крушевас, Т. (прир.). (55–57).
10. Лазаревић, Б. (2003). *Импресције из књижевности и позоришта*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
11. Лазаревић, П. (2013). *Читање као преиспитивање: од светосавља до данас*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
12. Леовац, С. (1978). *Портрети српских писаца XIX века*. Београд: Српска књижевна задруга.
13. Milanović, B. (1979). Коџићево мјесто у развојним токovima наше књижевности. У: *Zbornik radova o Petru Коџићу*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost (141–151).
14. Палавистра, П. (2013). *Историја модерне српске књижевности: златно доба 1892–1918*. Београд: Службени гласник.
15. Палавистра, П. (2012). *Књижевност Младе Босне 2*. Бањалука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској.
16. Певуља, Д. (2017). *Петар Кочић у књижевној периодици*. Бањалука: Бесједа.
17. Певуља, Д. (2019). *Књига Петра Кочића*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
18. Поповић, Р. (2017). Стогодишњи помен Петру Кочићу. *Српски преглед*, 1, 179–188.
19. Секулић, И. (2002). *Домаћа књижевност I*. Нови Сад: Stylos.
20. Скерлић, Ј. (2006). *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.
21. Скерлић, Ј. (2000). *Писци и књиге I*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
22. Тутњевић, С. (2017). *Претварање Петра Кочића*. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

Duško Pevulja
University of Banja Luka
Faculty of Philology
Department of Serbian Studies

PETAR KOČIĆ'S OEUVRE IN INTERPRETATIVE REFLECTIONS

A view on reception

Summary: This paper highlights dominant lines of the reception of Petar Kočić's oeuvre, a writer and a champion of the Serbian people's rights. With regard to this, particular interest is paid to its position in literary history terms, to its canonization within the realm of literary criticism and aesthetics, as well as to its modern-day interpretations. Over the course of years, Kočić's oeuvre has been a matter of interest of various scholars, which, despite its modest volume, proves how timeless and universal it is. Kočić's topicality as a writer is not based solely on high artistic features of his oeuvre, of which critic Stojan Đorđić provides a most accurate account in a select discourse. Today's interest in his works is conveyed through numerous similarities between his age and ours, the initial decades of the 20th and 21st century, respectively. In this respect, Prof. Miloš Kovačević points to the significance of Kočić's battle for the identity and purity of the Serbian language, which today is exposed to the very same destructive processes as was the case a hundred years ago. At the time when some members of the academic community and public circles of ethnic Serbs in Bosnia and Herzegovina advocate for denial of any single form of cultural legacy of Bosnia and Herzegovina and specific identity marks based upon it, Prof. Staniša Tutnjević, in his treatise entitled 'Petar Kočić as *a good Bosnian*', establishes a valuable balance, offering numerous references to Kočić's fictional and non-fictional texts (his addresses in the then Parliament as well), between the regional and the ethnic, between *the Serbian nationalism* and *the Bosnian patriotism*, the categories that are not mutually exclusive but harmoniously complementary in Kočić's mind. This denial of regional identity components, which is a dangerous process in our age, represents direct self-negation of one's own claim for the country whose cultural legacy is an inseparable part of the integral Serbian culture and the overall Serbian identity. According to Tutnjević, in order for this complex issue, whose resolution today represents an exemplary case of self-denial, to be considered and understood in its entirety, Kočić's stance may be taken as a powerful argument and landmark.

Преузето: 5. октобра 2021.
Прихваћено: 29. новембра 2021.